

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Надежда Козма Кузманова** – преподавател по пиано и орган в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“, Пловдив
относно дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“, представен от **Христиана Стойкова**, докторант на самостоятелна подготовка към департамент „Музика“ в НБУ, София на тема **„Фактори в развитието на умения за джазова импровизация при пианисти. Класически и съвременни подходи.“**
Научен ръководител: доц. д-р **Ангел Заберски**

1. Общо представяне на процедурата и получените за рецензиране материали

Със заповед № 3-РК-247 от 17.07.2026 г. на Ректора на НБУ, проф. д.н. Пламен Дойнов, е даден ход на процедура за провеждане на публична защита на дисертационен труд на тема **„Фактори в развитието на умения за джазова импровизация при пианисти. Класически и съвременни подходи.“** от **Христиана Христова Стойкова**. За рецензиране са представени автобиография на докторанта, дисертационен труд с обем 179 страници, включващ 4 глави, приноси, библиография, 2 приложения и автореферат.

2. Кратки биографични данни за докторанта.

Христиана Стойкова е родена през 1997 г в гр. София. Музикалното ѝ образование започва в Школа по изкуствата към Дворец на културата, град Перник, където в продължение на 8 години изучава пиано, класическа и поп-рок-джаз китара, солфеж и теория на музиката. От 2015 г. започва развитието си в НБУ със специалност Поп и джаз китара в класа на Валери Градинарски, а впоследствие в класа по пиано на доц. д-р Ангел Заберски. През 2020г. завършва бакалавърската си степен, а през 2022 г и магистратура Поп и джаз пиано. Междувременно работи като корепетитор и преподавател, съвместно с водещи български музиканти в поп и джаз музиката. Активната ѝ творческа дейност включва участия и призови места на конкурси за млади инструменталисти, както и множество концертни изяви. Ще изтъкна следните: Концерт "Изкуство без граници" с джаз трио Suddenly (2022), Юбилеен концерт XX г Фолк-джаз формация при НБУ (2022), участие с Университетски хор „Фолк джаз формация“ в Младежки джаз фест, София, Гран При награда (2023), участие с Фолк джаз формация при НБУ на Bansko Jazz Festival (2023), Участие в продукцията на студентите от класа по Поп и джаз пиано на почетен проф. д-р Етиен Леви и д-р Александър Байчев (2024) и др.

3. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд е посветен на актуален и практически значим проблем – развитието на уменията за джазова импровизация при пианисти и възможностите за усъвършенстване на обучителния процес чрез съчетаване на класически и съвременни подходи. Актуалността на темата се определя както от нарастващия интерес към джазовото изкуство и импровизацията, така и от необходимостта за по-комплексно разбиране на факторите, които изграждат свободното и убедително импровизационно мислене. Авторката основателно разширява проблематиката извън чисто музикално-техническата подготовка, като включва психологически и изпълнителски аспекти –

емоционална осъзнатост, вътрешна устойчивост, творческа увереност и способност за музикално взаимодействие. Този интердисциплинарен подход придава на изследването съвременен звучен и практическа приложимост.

Актуалността на труда се подкрепя и от очертания в литературния обзор интерес към проблемите на джазовата импровизация, педагогиката и изпълнителските практики в българското музикално пространство. Авторката отбелязва наличието на редица съвременни публикации и дисертационни изследвания, но същевременно насочва вниманието към необходимостта от тяхното свързване в по-цялостна методическа рамка.

4. Целесъобразност на изследователските методи за постигане на поставените цели

Избраната методология е целесъобразна спрямо поставените цели и задачи на дисертационния труд. Докторантката прилага съчетание от теоретичен, сравнителен и емпиричен подход, което съответства на интердисциплинарния характер на изследването и позволява разглеждането на джазовата импровизация едновременно от музикално-педагогическа, психологическа и изпълнителска гледна точка.

Особено подходящо е включването на количествени и качествени анкетни проучвания сред млади джазови импровизатори, както и на експертни интервюта с професионалисти – изпълнител, композитор и педагог. Този емпиричен компонент допълва теоретичния анализ и създава възможност за съпоставяне на научните постановки с реалния опит в обучението и практиката на джазовия музикант.

Съществено предимство е и сравнителният анализ на класически и съвременни методологии за импровизация, както и приложението на музикално-аналитичния подход при разглеждането на конкретни джазови изпълнения. Така използваните методи осигуряват необходимата основа за постигане на целта на изследването – да се открият факторите, които подпомагат развитието на импровизационните умения, както и бариерите, които го възпрепятстват.

5. Оценка на дисертационния труд.

Първа глава изпълнява важна въвеждаща и теоретико-концептуална функция в структурата на дисертационния труд. В нея авторката проследява социокултурните предпоставки за възникването на джаза, еволюцията на изпълнителските подходи и основните етапи в развитието на джазовата стилистика – от ранните форми на колективна импровизация през суинга и джем сешъна до бибоба, куул и фрий джаза, както и до влиянията на боса нова и латиноамериканските ритмични структури.

Съществено за общата концепция на труда е разглеждането на ключовите музикални фактори за развитието на импровизационните умения. Докторантката конкретизира ролята на връзката между скала и акорд, транскрибирането и анализа на утвърдени джазови сола, интернализирането на стилистични похвати, както и работата с ритмически, хармонични и мелодични вариации. По този начин историческият и стиловият преглед естествено преминават към педагогическата проблематика, която е в центъра на дисертационното изследване.

Впечатление прави и стремежът към прецизиране на самото понятие „джазова импровизация“. Авторката я определя като процес на „синхронно генериране и реално времево възпроизвеждане на мелодични линии върху определена хармонична рамка в

джазов стил“ (с. 17). Тази постановка е съществена за последващото изследване, тъй като разглежда импровизацията не като напълно спонтанен акт, а като резултат от усвоени музикални модели, техническа подготовка, стилово познание и взаимодействие между изпълнителите.

Втора глава е съществена за концептуалната конструкция на дисертационния труд, тъй като поставя проблема за джазовата импровизация в по-широк историко-методологически контекст. Докторантката убедително аргументира необходимостта да се търсят корените на импровизационното музициране отвъд границите на джазовата традиция, като проследява връзката между бароквата практика, класическата музикална подготовка и съвременните методи за обучение по джаз.

В подраздел 2.1. вниманието е насочено към генералбаса, орнаментиката и импровизационните практики в барока. Авторката подчертава, че „импровизацията е била не просто допълнение, а задължително умение за всеки професионален музикант“ (с. 41). Тази постановка има пряко отношение към основната проблематика на труда, тъй като разширява разбирането за импровизацията като исторически формирана музикална компетентност, а не като специфично умение, присъщо единствено на джазовия стил.

Съществено място в главата заемат разгледаните методологически системи на Оскар Питърсън, Бари Харис и Джейми Аберсолд. Те са представени като различни, но взаимно допълващи се пътища към изграждането на техническа, хармонична, мелодична и импровизационна основа. Особено полезен е стремежът на докторантката да извлече от тези системи конкретни педагогически принципи, приложими в обучението на пианисти, вместо да се ограничи до тяхното историческо или биографично представяне.

Внимание заслужава и разглеждането на съвременните технологични средства в подраздел 2.3., където са изследвани възможностите приложението iReal Pro като средство за индивидуална подготовка, упражняване на хармонични последователности и развитие на импровизационните умения. Така традиционните методически модели се поставят в диалог със съвременните технологии.

Трета глава разширява проблематиката отвъд традиционно разглежданите технически и теоретични предпоставки за развитие на джазовата импровизация и насочва вниманието към психологическите и когнитивните фактори. В първата част на главата авторката разглежда физиологичния, психическия и когнитивния дискомфорт, който може да съпътства обучението по пиано още от ранните му етапи. Докторантката подчертава, че „Развитието на импровизаторски умения не започва с първия научен стандарт или пиеса, а с изграждането на цялостна психо-физиологична база още в детска възраст“ (с. 79). Тази постановка е особено значима, тъй като свързва началните етапи на клавирното обучение с по-късната способност на музиканта да се изявява свободно и уверено.

Значимо място е отделено на сценичната тревожност, вътрешната критичност, концентрацията и механизмите за справяне с психическото напрежение. Авторката не ги разглежда изолирано, а ги поставя във връзка с качеството на музикалното изпълнение и способността за творческа реакция в реално време. Убедително е въвеждането на понятието за вътрешна концентрация, представено чрез концепцията за „малкия кръг“, пряко свързана с джазовата импровизация, тъй като пианистът трябва едновременно да

следи формата, хармонията, стила и развитието на собствената си импровизационна линия.

Интересна е и връзката, която докторантката изгражда между традицията на българската клавирна школа и подготовката на бъдещия импровизатор. По този начин класическата клавирна подготовка е представена не като противоположност на джазовата импровизация, а като възможна основа за изграждане на техническа дисциплина, слухови навици, концентрация и устойчивост.

Във втората част на главата авторката насочва вниманието към емоционалната интелигентност и теорията на потока като фактори в творческия музикален процес. Импровизацията се разглежда не просто като съвкупност от усвоени музикални знания и технически умения, а като комплексен психоемоционален процес. Теоретичните постановки са свързани с педагогическата практика и са разгледани възможностите им за приложение в обучението.

Четвърта глава има особено значение за цялостната концепция на дисертационния труд, тъй като в нея теоретичните постановки от предходните глави се насочват към конкретния музикален материал и към емпирична проверка. Първата част представя сравнителен стилев анализ на четири знакови произведения и изпълнения, представляващи различни етапи и направления в развитието на джазовата импровизация – суинг, бибоп, лиричният модернизъм и боса нова. По този начин авторката проследява различни модели на мелодично, ритмично и хармонично мислене и показва тяхното значение за изграждането на импровизационния език. Анализите имат пряка връзка с педагогическата проблематика на дисертацията, тъй като насочват вниманието към конкретни импровизационни похвати и възможностите те да бъдат осмислени и използвани в обучението. По този начин стилиевият анализ се превръща в своеобразен практически мост между теоретичните знания и реалното изграждане на импровизационно мислене.

Съществена част от главата е посветена на емпиричното изследване на импровизационния процес. Авторката провежда структурирана анкета сред участниците в майсторския клас „Привилегировани да импровизираме джаз“ на Ангел Заберски в НБУ през февруари 2026 г. Извадката е свързана с млади музиканти, които се намират в процес на активно развитие на своите импровизационни умения, а анкетата от 22 въпроса обхваща демографски и професионални характеристики, психологически фактори, музикално обучение и навици. Обобщените резултати подкрепят основната концептуална линия на труда. Установена е връзката между ранното музикално възпитание, образователната среда, психофизиологичната устойчивост и способността за импровизация и влизане в състояние на поток. Същевременно се очертава важен парадокс: класическото образование осигурява необходимата техническа подготовка, но при определени условия може да формира перфекционистични нагласи, които впоследствие се превръщат в психологическа бариера пред свободната импровизация.

В този смисъл особено значим е изводът, че обучението по джазова импровизация не следва да се ограничава до натрупване на технически и теоретични знания. Изведена е необходимостта от по-цялостен педагогически подход, включващ емоционална осъзнатост, самодисциплина, физическо и психическо равновесие, способност за взаимодействие в ансамбъл и изграждане на творческа увереност.

Четвърта глава успешно изпълнява своята обобщаваща функция. Тя свързва стилския и музикално-аналитичния аспект на джазовата импровизация с нейното психологическо и педагогическо измерение и превръща резултатите от изследването в практически ориентирани изводи.

6. Приноси и значимост на научната разработка.

Приемам формулираните от докторантката приноси, които обобщавам по следния начин: Изградена е интердисциплинарна концептуална рамка за развитието на уменията за джазова импровизация, обединяваща музикално-педагогически, психологически, когнитивни и изпълнителски аспекти; Направен е систематизиран преглед и анализ на историческото развитие на импровизационната практика, на утвърдени джазови педагогически методики и на съвременни технологични средства, с оглед на приложението им в обучението на пианисти; Идентифицирани и анализирани са факторите, подпомагащи развитието на импровизационните умения, както и психологическите и педагогическите бариери, които могат да ограничават свободната творческа изява на младите музиканти; Формулирани са практически насоки към обучаващи и обучаеми, насочени към съчетаване на техническа и теоретична подготовка с развитие на импровизационно мислене, психологическа устойчивост и творческа автономност; Чрез музикално-аналитичното и емпиричното изследване е обоснована практическата приложимост на разработените постановки, което позволява трудът да бъде използван като методическа основа както за самостоятелна работа, така и в педагогическата практика.

8. Критични бележки и препоръки.

Дисертационният труд оставя много добро общо впечатление със своята последователна структура, богата фактологична основа и задълбочен аналитичен подход, водещ систематично до направените изводи и оттам пълноценно изведените приноси. Библиографията е обстойна и авторефератът пълно и достоверно отразява съдържанието на труда.

Поздравявам Христиана Стойкова и нейният научен ръководител доц. д-р Ангел Заберски за изчерпателната и добре свършена работа!

9. Заключение.

На базата на всичко казано в изложението ми и качествата на труда и авторката му **изразявам своето положително становище и предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „Доктор” на Христиана Стойкова по професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство“ докторска програма „Музикознание и музикално изкуство“ с тема на дисертационното изследване „Фактори в развитието на умения за джазова импровизация при пианисти. Класически и съвременни подходи.“.**

12.08.2026 г.

доц. д-р Надежда Кузманова

Пловдив